

ESKİŞEHİR, KÜTAHYA, AFYONKARAHİSAR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI ARKEOLOJİK ENVANTER RAPORU

Taciser TÜFEKÇİ SİVAS*
Hakan SİVAS**

Anahtar Kelimeler

Frig Yerleşmeleri, Frigya Bölgesi, Frig kaya anıtları, kaya fasadları, kaya altarı, kaya nişleri

Keywords

Phrygian Settlements, Phrygian Region, Phrygian rock-monuments, rock facades, rock shrines, rock niches

1.1. Özet

Çalışma alanı olarak seçilen Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illerini kapsayan bölge, İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı, doğu ile batıyı birleştiren ana yolların düğüm noktasıdır ve tarihi süreç içinde stratejik önemini daima korumuştur. Klasik Dönem'de Phrygia Epictetos olarak adlandırılan bölge, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının verilerine göre tarih öncesi çağlardan itibaren iskan edilmeye başlamıştır. Bölge, özellikle Anadolu'nun güçlü Demir Çağ krallıklarından Frigler'in yerleşmesine sahne olmuştur. Frig yerleşmeleri ve anıtlarının büyük bir bölümü, Dağlık Frigya Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Bu bölgenin dışındaki Frig yerleşmeleri ve kültür kalıntıları hakkında çok fazla bilgi yoktur.

2001-2002 araştırma sezonlarında sürdürülen birer aylık yüzey araştırmaları sonucunda tarafımızdan saptanan Frig yerleşmeleri ve kaya anıtları, Dağlık Frigya Bölgesi dışında, özellikle Sivrihisar Dağları ve uzantısı olan Arayit Dağı çevresinin Frigler için önemli bir yerleşim alanı olduğunu göstermiştir. Araştırmalarımız sırasında bölgede, Frig kültür kalıntılarının yanısıra Prehistorik çağlardan Ortaçağ'a kadar uzanan dönemlere ait çok sayıda kültür kalıntısı da incelenmiş ve belgelenmiştir.

1.2. Summary

Because of its strategic position in the center of Anatolia, controlling the routes between east and west, the survey area between Eskişehir, Kütahya and Afyonkarahisar provinces has great importance all through in history. The region is called Phrygia Epictetos in Classical Period. The surface survey and archaeological excavations have made clear that the region under discussion has been settled since Prehistoric times and the Phrygians, one of the most powerful Iron Age Kingdoms of Anatolia, present the main settlers of the region. The major concentration of Phrygian settlements and monu-

---

* Yrd. Doç. Dr. Taciser TÜFEKÇİ SİVAS, Proje Yürütücüsü, Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr. Hakan SİVAS, Proje Yürütücü Yardımcısı, Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ments lies in the Highlands of Phrygia. However, as a consequence of generally low level of survey and archaeological excavation, we know almost nothing about the Phrygians and their cultural remains outside the Highlands in the region. In the course of two one month survey seasons in 2001 and 2002, we recovered many previously unknown Phrygian settlements and rock monuments which are apparently indicate that the foothills of Sivrihisar Mountain range is also settled by the Phrygians. During our survey not only the Phrygian cultural remains, but also many cultural remains dating from Prehistoric times to the Middle Ages have been examined and documented in the exploration area.

2. Giriş

TÜBA-TÜKSEK projesi kapsamında başlatılan Türkiye Kültür Varlıkları Envanter Çalışması çerçevesinde 2002 yılında Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illerinde gerçekleştirilen arkeolojik belgeleme çalışmaları, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü ve Tarih Bölümü öğretim elemanları ve öğrencilerinden oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalar, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile bölgede 2001 yılında başlattığımız ve 2002 yılında da devam eden bilimsel amaçlı "Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırmaları" ile eş zamanlı olarak ve aynı ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. 06.08.2002 tarihinde başlayan yüzey araştırmasında tespit ve belgelemeye yönelik çalışmalara 30.08.2002 tarihine kadar kesintisiz olarak arazide kalınarak devam edilmiş; 02.09.2002 - 25.09.2002 tarihleri arasında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı'nda arazi çalışmaları sırasında yüzeyden toplanan çanak çömlek ve küçük buluntulardan oluşan arkeolojik malzemenin fotoğraf, çizim ve

genel değerlendirmesi yapılarak 2002 yılı araştırma sezonu tamamlanmıştır.

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığındaki çalışmalara, başkan yardımcısı olarak Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Hakan Sivas, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanları Öğr. Gör. (M. A) Nurullah Aydın, Öğr. Gör. Yusuf Polat, Arş. Gör. Rahşan Tamsü, Arş. Gör. Serap Akça ve yeni mezunlarımız arkeolog Erdal Çetindağ ile Mehmet Ali Polat katılmışlardır. Yüzey Araştırması iznini veren Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmamızı destekleyen Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı'na (Proje no. 010831) ve Eskişehir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı'na, özverili çalışmalarından ötürü ekip üyesi meslektaşlarımıza teşekkürlerimizi sunmayı zevkli bir görev addederiz.

Çalışma alanı olarak seçilen Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illerini kapsayan bölge, coğrafyacılar tarafından İç Batı Anadolu Eşiği olarak tanımlanır. Bu bölge, bir yandan İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı kesimini çevirirken, diğer yandan da kollar halinde denize dik olarak uzanan dağlar arasındaki vadiler ile Ege Denizi ve Marmara Denizi kıyılarına doğru açılır. Bu konumu ile İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı, doğu ile batıyı birleştiren ana yolların düğüm noktasıdır ve tarihi süreç içinde stratejik önemini daima korumuştur

Basık fakat geniş bir yayılım gösteren arazi, deniz seviyesinden ortalama 1200-1500 m. yüksekliğe sahiptir. Kuzeyde Sündiken Dağları (1768 m.) ve Boz Dağ (1371 m.), doğuda Sivrihisar Dağları (1690 m.), güneyde Emir Dağı (2241 m.), Şaphane Dağı (1770 m.) ve Murat Dağı (2312 m.), batıda Türkmen Dağı (1829 m.) ve Domaniç Dağı (1910

m.) bölgenin başlıca dağlarıdır. Sakarya Nehri (Sangarios) ve önemli kolları Seydi Çayı (Parthenius) ve Porsuk Nehri (Tembri), Eber Gölü'ne dökülen Akar Çay (İç Cayster), Marmara Denizi'ne dökülen Koca Su (Rhyndokos) bu topraklarda yer alır. Kuzeyde Eskişehir Ovası (deniz sev. yük. 750-800 m), doğu yönde Yukarı Sakarya Ovası (deniz sev. yük. 900-1000 m), batıda Kütahya Ovası (deniz sev. yük. ortalama 930 m), güneyde Afyonkarahisar Ovası (deniz sev. yük. ortalama 1000 m), bölgede tarımın yapıldığı geniş depresyon alanlarıdır.¹

Klasik Dönem'de Küçük Frigya/Phrygia Epictetos olarak adlandırılan bölge (Ramsay 1890,157-158; Sevin 2001,198), savunmaya yönelik iskan tipine olanak sağlayan fiziki çevresi, zengin alüvyonlu toprakları, ziraatın can damarı akarsu ve kaynakları ile prehistorik çağlardan itibaren iskan edilme-ye başlamıştır (Haspels 1971, 285-288; Efe 2000). Bölge, özellikle Anadolu'nun M.Ö. 1. binyıl siyasi ve kültür tarihinin belli bir dönemine damgasını vurmuş olan Thrak kökenli Frigler'in yoğun yerleşmesine sahne olmuştur. Bir başka deyişle, bu bölge Anadolu'nun en önemli Demir Çağ krallıklarından birini kuran Frigler'in (Mellink 1991, 622-643), tarihleri boyunca siyasi ve kültürel açıdan en güçlü ve etkili oldukları bölgedir. Büyük bir bölümü bugün Eskişehir il sınırları içinde kalan Dağlık Frigya Bölgesi'nde (Haspels 1971, 20, res. 493), M.Ö.8. yüzyıl ile M.Ö.6. yüzyılın ilk yarısı içinde bir çok Frig kalesi ve yerleşmesi kurulmuştur (Haspels 1971, 36-72). Ayrıca Frigler, bu topraklarda adeta tek tanrı gibi taptıkları Ana Tanrıça Matar Kubileya (Roller 1999) için göz alabildiğince uzanan doğayı, sayısız denebilecek ama hep berekete, bolluğa yönelik eylemler için -ister anıtsal, ister kü-

çük ölçekli fasad, altar ve nişlerden oluşan gizemli kült anıtlarıyla donatmıştır. Her biri Anadolu kültür tarihinin ünik birer eseri olan bu anıtlar, Frig kültür ve sanatının, kaya mimarisinin en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır (Haspels 1971, 73-111; Tüfekçi Sivas 1999).

Dağlık Frigya bölgesindeki Frig kültür kalıntıları, 19. yüzyılın başından itibaren Avrupalı gezgin ve araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Belli aralıklarla günümüze kadar devam eden bu araştırmalarla bir yandan çok sayıda Frig kalesi ve kaya anıtı arkeoloji literatürüne kazandırılırken diğer yandan bölgenin Frig Dönemi sonrasındaki tarihi ve kültürel kimliğine ışık tutan Hellenistik, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ait bir çok kültür kalıntısı da saptanmıştır (Haspels 1971, 139- 283).

2001 yılında tarafımızdan bölgede sistemli yüzey araştırmalarına başlanmıştır. Bu çalışmadaki başlıca amacımız Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar il sınırları içinde, nispeten iyi araştırılmış olan Dağlık Frigya Bölgesi'nin dışında kalan sahada, Frig yayılımı ve yerleşim dokusunun saptanması; bunların Dağlık Frigya Bölgesi ile olan ilişkilerinin irdelenmesi; bölgede Frig kültürünün yaratılmasında etkili olan daha eski kültürler ile Frig kültürünün daha sonraki dönemlerde bölgede devam eden etkilerinin araştırılmasıdır. Çalışmamızın diğer bir amacı da Dağlık Frigya Bölgesi'nde, daha önceki araştırmacılar tarafından bulunarak bilim dünyasına tanıtılan Frig yerleşme ve anıtlarının son durumlarının incelenmesi; bunların çevresinde kapsamlı yüzey araştırmaları yaparak varsa yeni kalıntıların saptanıp belgelenmesidir.² Aynı amaçlar doğrultusunda bölgede 2002 yılında da

1. Bölgenin jeolojik ve fiziki coğrafyası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Chaput 1941.

2. 2001 yılında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda yeni buluntularla sadece Frig anıtları sayısal olarak artmamış, aynı zamanda yuvarlak kaya formları ve kayaya oyulmuş üzüm presleri gibi daha önceden bilin-

araştırmalarımız devam etmiştir (lev.1, hrt.1). Ayrıca, 2002 sezonunda TÜBA-TÜKSEK-Türkiye Kültür Envanteri Çalışması çerçevesinde araştırma sahası içinde bulunan başta Frig kültür kalıntıları olmak üzere farklı dönemlere ait höyük, nekropol, düz yerleşme, kaya mezarı, tümülüs, kaya mekanı, adak ve mezar steli, heykel, mimari plastik gibi her türlü kültür kalıntısının da TÜBA tarafından önerilen Arkeolojik Envanter Fişi sistemine göre belgeleme çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.

3. Çalışma Yöntemi

06.08.2002-25.09.2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen yüzey araştırması için arazi ve depo çalışmaları olmak üzere birbirini takip eden iki aşamalı bir program planlanmış ve uygulanmıştır.

3.1. Arazi Çalışması

Çalışma sahası geniş bir alanı kapsadığı için 06.08.2002 tarihinde başlayan yüzey araştırmasında tespit ve belgelemeye yönelik çalışmalara 30.08.2002 tarihine kadar kesintisiz olarak arazide kalınarak devam edilmiştir. Sekiz kişiden oluşan ekibimize Eskişehir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı tarafından araziye uygun bir minibus tahsis edilmiştir. Tarafımızdan kullanılan bu araç ile yol bağlantıları göz önüne alınarak önceden saptanan en uzak araştırma sahasından merkez Eskişehir'e doğru bölge taranarak arazi çalışması gerçekleştirilmiştir. Geceleri konaklama için yol güzergahı üzerindeki köylerin köy odaları kullanılmıştır. Ekip üyeleri, bir günlük haftasonu tatillerini Eskişehir'deki evlerinde geçirmiştir.

Arazi çalışmalarında incelenen her bir ören yeri, höyük, nekropol, kaya mekanı, kaya anıtı ve kaya mezarı gibi taşınmaz kültür

kalıntısının GPS ile konumu belirlenerek 1:25.000'lik haritalara işlenmiştir. Her eserin genel ve detay renkli kart ve dia filmi çekilmiş, öncelikli olarak esas araştırma konumuzu oluşturan Frig kalıntılarının ölçekli çizimleri yapılmış ve TÜBA Arkeolojik Envanter Fişi sistemine göre envanteri hazırlanmıştır (lev.2). Ayrıca, ören yerlerinde yüzeydeki çanak çömlek parçaları sistematik olarak toplanmış ve depo çalışmasında değerlendirilmek üzere torbalanarak aramızdaki özel kasalarda muhafaza edilmiştir.

3.2. Depo Çalışması

Arazide yüzeyden toplanan çanak çömlek parçaları ve küçük buluntulardan oluşan arkeolojik malzemenin ilk değerlendirmesi için Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı'nda 02.09.2002 - 25.09.2002 tarihleri arasında depo çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda ilk iş olarak toplanan yüzey bulgularının yıkama, tasnif ve üzerlerinin yazımı işlemi tamamlanmıştır. Daha sonra bu malzemenin sınıflandırılması, çizimi, fotoğraf ve dia çekimi yapılmıştır. İlk aşamada seçilen 100 kadar seramik parçası ile müzeye teslim edilen envanterlik ve etütlük 16 adet küçük buluntunun, temiz aydınlatma çizimi ve bilgi fişleri hazırlanmıştır.

Arazide yapılan mimari çizimler rapidoya geçirilerek her bir ören yeri, anıt veya yapının plan ve kesit çizimleri ile fotoğraflarını kapsayan görsel malzemeye yönelik arşiv dosyaları oluşturulmuştur. Ayrıca bu arşiv dosyaları ile paralel olarak sistematik dia arşivi ve negatif film arşivi de hazırlanmıştır.

4. Çalışılan Alanlar ve Araştırma Sonuçları

2002 sezonunda Eskişehir'de merkez, Seyitgazi, Han, Sivrihisar, Beylikova, Günyüzü

meyen yeni tip anıtlarla bölgedeki kaya anıtı tipolojisi de zenginleşmiştir. 2001 yılı yüzey araştırması sonuçları için bk.Tüfekçi Sivas 2001; Tüfekçi Sivas 2002a; Tüfekçi Sivas 2002b; Sivas 2003; Tüfekçi Sivas 2003.

ve Mihalıçcık ilçeleri; Kütahya'da merkez ilçe; Afyonkarahisar'da merkez, İhsaniye ve İncehisar ilçelerinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda amacımız doğrultusunda araştırma sahasında öncelikle Frig yerleşmeleri ve kültür kalıntılarının tespiti ve incelenmesi üzerine yoğunlaşmış, zamanın el verdiği ölçüde civardaki farklı dönemlere ait diğer arkeolojik merkezler ve önemli buluntular da belgelenmiştir.

4.1 Eskişehir İli Araştırmaları

Eskişehir il sınırları içindeki arazi çalışmaları Eskişehir'in güneybatısında merkez ilçe köylerinden Gökçekısık ve Karaalan; Seyitgazi ilçesinde Sarayören, Çatören, Yarbasan, Karaören, Fethiye, Kümbet, Gökbağçe, Oynaş, Yapıldak ve Gökçeğüney; Han ilçesinde Yazılıkaya ve Akhisar; Eskişehir'in doğusunda Sivrihisar ilçesinde Elcik, Memik, Dümrek, İğdecik, Güvemli, Karadat, Balçıkhisar, Tekören, İstiklalbağı, Dinek, Ertuğrul, Çaykoz ve Karacaören; Beylikova ilçesinde Yukarı İğde ağacı, Gökçeayva; Mihalıçcık ilçesinde Kayı, Dümrek, Sarayköy, Üçbaşı, Ahırözü, Narlı, Sekiören, İkizzafer ve Kozlu; Günyüzü ilçesinde Kuzören ve Ayvalı köylerinde sürdürülmüştür.

Bu çalışmalarda, Eskişehir merkez ilçe köylerinden Gökçekısık ve Karaalan'da, daha önceki yıllarda araştırılarak literatüre geçmiş olan Gökçekısık ve Keskaya Frig yerleşmeleri ile yakın çevresi incelenmiş, son durumları belgelenmiştir. Eskişehir'in yaklaşık 20 km güneybatısında yer alan Gökçe Kısık Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 30, 70), adını aldığı köyün hemen gerisinde yüksek kayalık plato üzerinde kurulmuştur. Yerleşme, 2001 yılı araştırma sezonunda da tarafımızdan incelenmiş, güney yamaçlarında yüzeyde çok sayıda Frig seramiği ile bir grup Frig mimari terraco parçası toplanmıştı (Tüfekçi Sivas 2002b). 2002 sezonunda

ikinci kez ziyaret edilen ören yerinde, özellikle güney kesimdeki en yüksek noktada ve köy yönünden yerleşmenin üzerine ulaşılan güneydoğu ve kuzeydoğu yamaçlarda, çok yakın bir geçmişte yapılan büyük tahribatlar ile karşılaşıldı. Zirvede ortalama 3-4 m kalınlığındaki kültür tabakası büyük iş makineleri ile ana kaya seviyesine kadar kazılarak köy için su deposu inşa edilmiştir (lev.3, res. 1). Ayrıca, iş makineleri ile kültür toprağı 1-1.5 m sıyrılarak, köyden su deposuna kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerden ulaşan geniş yollar açılmış, borular döşenmiştir (lev.3, res. 2). Yol seviyesinden ve kesitlerden çok sayıda seramik parçası toplanmıştır. Kesitlerde, duvar parçaları açığa çıkmıştır. İnşaasının kısa bir süre önce tamamlandığı anlaşılan su deposunun çevresine atılan kültür toprağı içinden, çok sayıda gri Frig seramiğinin yanı sıra pişmiş toprak mimari parçalar, M.Ö. 2. bin Hellenistik ve Roma dönemlerine ait seramik parçaları toplanmıştır. İlk kez C. H. E. Haspels tarafından incelenerek bilim dünyasına tanıtılan bu yerleşme, güney yöndeki Frig kaya mezarı (Haspels 1971, 134, res. 245, 545:1, 7) ve 2001-2002 yılı araştırmalarında yüzeyden toplanan pişmiş toprak mimari parçalardan anlaşılacağı üzere önemli bir Frig yerleşmesidir. Bu nedenle, buradaki tahribatlara ve inşaat faaliyetlerine karşı acilen önlem alınması gerekmektedir.

Karaalan/Keskaya Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 71, 145), Gökçe Kısık köyünün yaklaşık 7 km güneydoğusunda yer almaktadır. Buradaki araştırmalarda daha önce yayınlanmış olan Frig kaya anıtları incelenmiş, çevredeki geniş kayalık arazi taranmıştır. Ancak, yeni bir anıt bulunamamıştır. Mevcut anıtlar ise volkanik tüfün zaman içinde doğa koşulları karşısında erimesi ve kaya yüzeyindeki likenleşme nedeniyle ancak uygun ışık ortamında seçilebilmektedir (lev.3, res. 3-4).

Eskişehir'in yaklaşık 70 km güneyinde bulunan Han ilçesine bağlı Yazılıkaya köyü-Midas Şehri'nde (Haspels 1971, 36-40, 139-146, res.1-7, 495) sürdürülen çalışmalarda özellikle yerleşmenin güneybatı ve batı kesimlerinde kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Bu kesimde basamaklı kaya altarı ve nişlerden oluşan bir grup Frig kült anıtı saptanmıştır (lev.3, res. 5-6). Yeni bulunan anıtların çizim ve belgeleme işlemleri yapılmış, yerleri şehir planı üzerine işlenmiştir.

Eskişehir'in yaklaşık 140 km doğusunda, Mihaliçcik ilçesine bağlı Dümrek köyü yakınlarındaki kayalık Kalehisar Tepesi'nde, daha önceki yıllarda yapılan araştırmalarda düz plato üzerine dağılmış 7 adet Frig basamaklı kaya altarı saptanarak yayımlanmıştı (Tüfekçi Sivas 1999, 168, lev. 141-145). 2002 yılında araştırma sahası Kalehisar Tepesi'nin doğu yöndeki yüksek kısımları ile kuzey ve güney yönden Sakarya Nehri'ne inen kayalık, dik yamaçlara doğru genişletilmiştir. Bu çalışmalarda, doğu-batı doğrultusunda bir dil şeklinde Sakarya Nehri'ne doğru uzanan yüksek, kayalık düz platoda, alçak kaya kütleleri üzerinde, 5 adet basamaklı kaya altarı daha bulunmuştur (lev.4, res.1-2). Özellikle platonun Sakarya Nehri'ne doğru dik bir eğimle inen güney ve güneybatı yamaçlarında teras duvarlarına ait izler saptanmış, bu kesimde çok miktarda Frig gri seramik parçaları toplanmıştır.

Eskişehir'in yaklaşık 145 km güneydoğusunda, Günyüzü ilçesi Kuzören köyü civarında devam eden araştırmalarda, köyün yaklaşık 1 km güneybatısında, Arayit Dağı'nın uzantıları ile çevrili Bel Mevkii-Tavuk Pınarı olarak adlandırılan yerde, küçük bir Frig kaya fasadı bulunmuştur. Alçak kaya kütlelerinin güney yüzüne işlenmiş olan fasad, beşikçatılı ve üçgen alınlıklıdır. Dik-dörtgen niş, fasadın odağını oluşturmaktadır. Nişin içinde ortada yüksek poloslu, uzun gıysili, ayakta duran Ana

Tanrıça/Matar Kubileya kabartması yer almaktadır (lev.5, res. 1-2). Frig sanatında az sayıda örnekle temsil edilen aynı tip kabartmalı dört Frig fasadı Aslankaya, Büyük Kapıkaya, Küçük Kapıkaya ve Kumcaboğaz Kapıkaya anıtları Afyonkarahisar il sınırları içinde Köhnüş Vadisi'nde bulunmaktadır (Haspels 1971, 89-90; res. 159, 183-191). Ne yazık ki Kuzören-Tavuk Pınarı Fasadı, definecilerden nasibini almış, kısa bir süre önce dinamit ile patlatılarak tahrip edilmiştir. Yöre halkının vermiş olduğu bilgiye göre bu tahribat 2001 yılı sonlarında gerçekleştirilmiştir. Kırılan parçalar anıtın hemen önüne düşmüştür. Bu parçalardan bazıları arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır. Burada acilen bir restorasyon ve koruma çalışması yapılmalıdır. Anıtın yakın çevresinde yoğun defineci çukurları vardır.

Frig kültür kalıntılarının yanı sıra, Eskişehir ilindeki araştırma sahası içinde yukarıda adı verilen köylerin yakın çevresinde Prehistorik Devir'den Ortaçağ-Osmanlı Devri'ne kadar farklı dönemleri ve kültürleri temsil eden höyük, ören yeri, nekropol, kaya mezarı, tümülüs, kaya mekanı, kaya kilisesi ve şapeli ile çok sayıda mimari plastik, heykel, mezar steli gibi arkeolojik eser de incelenerek belgelenmiştir. Bu çalışmalarda Karaalan/ Kes Kaya Frig yerleşmesinin kuzeydoğusundaki kaya kütlelerinin kuzey ve doğu kesimlerinde ilk olarak C. H. E. Haspels tarafından incelenen (Haspels 1971, 287), son yıllarda ise T. Efe'nin araştırdığı prehistorik yerleşmenin (Efe 1990, 36-40) tarım faaliyetleri nedeniyle tahrip olduğu saptanmıştır. Sürülen tarlalarda çok sayıda çanak çömlek parçası vardır. Ayrıca, bazı kesimlerde 1-2 m derinliğinde, 2 m çapında defineci çukurları açılmıştır.

Seyitgazi çevresindeki araştırmalarda daha önceki yıllarda T. Efe tarafından incelenen Derbent ve Kırıcı höyükler ziyaret edilmiştir

(Efe 1994, 247-248). Her iki höyük üzerinde de tarımsal faaliyetler nedeniyle yoğun bir tahribat söz konusudur. Ayrıca, Çatören köyünün yaklaşık 500 m doğusunda Ağrıgökçe mevkiinde yaklaşık 100 m çapında, 8 m yüksekliğinde, tarla olarak sürüldüğü için büyük ölçüde tahrip olan bir höyük saptanmıştır. Sürülen arazide, yüzeyde çok sayıda İTÇ, M.Ö. 2.binyıl ve geç dönem çanak çömlek parçası toplanmıştır.

Sivrihisar ilçesinde Balçıkhisar köyü civarındaki araştırmalarda köyün yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda Kocakayaviranı olarak adlandırılan 150 m çapında ve 8 m yüksekliğindeki höyük incelenmiştir. Tarım faaliyetleri nedeniyle tahrip olan höyükte yüzeyde İTÇ, M.Ö. 2. binyıl, Frig ve geç dönem çanak çömlek parçaları toplanmıştır.

Mihalıççık-Üçbaşı köyü çevresindeki araştırmalarda ise köyün yaklaşık 2 km güneybatısında Maltepesi olarak adlandırılan 8 m yüksekliğinde 55 m x 80 m boyutlarında bir höyük ile köyün yaklaşık 1 km kuzeybatısında, Üçbaşı-Ahırözü karayolunun hemen solunda, yol tarafından kesilerek tahrip edilmiş bir yamaç yerleşmesi saptanmıştır. Maltepesi Höyüğü'nde yapılan araştırmalarda yüzeyde çok miktarda İTÇ ve M.Ö. 2. binyıl çanak çömlek parçası toplanmıştır. Yamaç yerleşmesinde devam eden çalışmalarda ise yola bakan kesitlerde, pise tekniğinde yapılmış duvar parçalarının yanısıra Kalkolitik Çağ'a ait el yapımı, büyük boy bir kaba ait çok sayıda seramik parçası ile envanterlik ve etütlük değerinde taş keskiler ele geçirilmiştir (lev.6, res.1-2). Ahırözü köyündeki araştırmalarda ise, İncir mevkiinde Kalkolitik-İTÇ'ye ait el yapımı çanak çömlek parçalarının ele geçirildiği bir düz yerleşme saptanmıştır. Burada ayrıca envanterlik değerinde üç adet çakmak taşı dilgi bulunmuştur.

Höyük ve düz yerleşmelerin yanısıra araş-

tırma sahasında Seyitgazi-Fethiye/Gülükören ve Yarbasan; Han-Akhisar/Kale mevkii ve Yapıldak/Yayla mevkiinde kayaya oyulmuş arcosoliumlu oda mezarlar ile khamosorion tipi mezarlardan oluşan Roma Dönemi nekropolleri; Beylikova-Yukarı İğdeağacı/Çataltepe mevkiinde kaçak kazılarla kısa bir süre önce tahrip edilmiş olan Roma Dönemi tümülüsü (lev.7, res.1); Sivrihisar-Karacaören / Hamamtepesi'nde Roma kalesi (lev.7, res.2) incelenmiştir. Seyitgazi - Karaören'de, Beylikova - Gökçeayva'da, Mihalıççık - İkizzafer'de Bizans Dönemi'ne ait büyük kaya mekanları ile kaya kilisesi ve şapelleri saptanmıştır. Ayrıca, köylerin çoğunda köy merkezinde, çeşme, çamaşırhane, cami ve türbelerin duvarlarında, günümüz mezarlıklarında mezar taşı ve musalla taşı olarak kullanılmakta olan çok sayıda Roma ve Bizans dönemine ait mermer mimari parçalar, heykel kaidesi, kabartmalı ve yazıtlı adak stelleri tespit edilmiştir (lev. 8, res. 1-2). Seyitgazi-Gökçe-güney köyünde ise 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen eski köy mezarlığındaki mezar taşları, üzerlerindeki kazıma tekniğinde yapılmış geometrik, bitkisel ve figüratif bezemelerin yanı sıra Oğuz boylarının damgaları ile çok dikkat çekicidir (lev.9, res.1-2).

Kaya mekanları ve oda mezarların büyük bir bölümü günümüzde yöre halkı ve çobanlar tarafından hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Türk Dönemi mezarlıkları ise terk edildikleri için mezar taşları devrilmiş, ot bürümüş şekilde bakımsız ve harap durumdadır.

4.2 Kütahya İli Araştırmaları

Kütahya il sınırları içindeki çalışmalar, ilin kuzeydoğusunda merkez ilçe köylerinden Fındık, Doğuluşah, Seydiler, Kırkıllı ve Ahmetoluğu köyleri ile güneydoğuda Ovacık köyünde gerçekleştirilmiştir.

Fındık köyü yakınlarındaki Fındık Asar Kale Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 68-69, res. 215-226, 504-505) çevresinde sürdürülen araştırmalarda, yerleşmenin batısında ve güneydoğusundaki yüksek kaya kütlelerinin üzerinde ve köyün hemen doğusundaki kayalık düz alanda idollü-basamaklı altarlardan oluşan kült alanları saptanmıştır. Altarlar, ana kayaya ikişerli, üçerli gruplar halinde işlenmiş olup 20 adettir. Her bir altar, ayrı ayrı belgelenip çizimleri yapılmış ve yerleşim planı üzerine işlenmiştir (lev.10, res. 1).

Fındık'ta, 2001 yılı araştırma sezonunda Asar Kale'nin 300 m güneyinde ana kayadan oyulmuş su kanalı ve kanalı sınırlayan kayalar üzerinde kaya idolü, altar ve nişlerden oluşan bir kaynak kutsal alanı saptanmıştır. 2002 sezonunda bu alandaki çalışmalara devam edilmiştir. Kaynak Kutsal Alanı'nın plan ve kesit çizimleri tamamlanmıştır. Kanal, kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta olup 75 m uzunluğunda ve 0.75 m derinliğindedir. Kanalı sınırlayan kaya kütlelerinin dik yüzlerinde, kanalın başlangıç ve bitiş noktalarında, tabanlarında büyük olasılıkla Ana Tanrıça heykelciğinin yerleştirildiği birer yuva bulunan dikdörtgen iki niş; kayaların üst kısımlarında gruplar halinde 7 adet basamaklı altar ve üçlü grup halinde tanrıça idolleri yer almaktadır (lev.11, res. 1-2).

Ovacık/İnlice çevresinde devam eden araştırmalarda, Frig kalesi Deliktaş ile Bizans Dönemi'ne ait kaya şapelleri; Ahmetoluğu köyü/Yeniceçiftliği mahallesindeki Bizans Dönemi kaya mekanları ve mezarları incelenerek belgelenmiştir.

4.3. Afyonkarahisar İli Araştırmaları

Afyonkarahisar il sınırları içindeki çalışmalar, Afyon merkez ilçe Sülün kasabası; İhsaniye ilçesi Üçlerkayası ve Beyköy köyleri, Döğer kasabası; İscehisar ilçesi Alanyurt ve

Seydiler kasabasında sürdürülmüştür.

Merkez Sülün kasabasının 1.5 km güneyinde, bir kaya kütlelerinin dik yüzüne oyulmuş, beşikçatılı bir Frig kaya fasadı saptanmıştır. Anıt, dikdörtgen nişi içindeki küçük tahribatın dışında oldukça iyi durumdadır ve şimdilik Afyonkarahisar il merkezine en yakın konumda bulunan Frig kaya anıtıdır (lev. 12, res. 1).

İscehisar ilçesi Seydiler kasabası yakınlarındaki Kırkinler kayalığında devam eden çalışmalarda, yüksek ve dik kaya kütlelerinin eteklerinde yer alan bir Bizans kaya kilisesi ile kayalığın üst kısmında bulunan kaya mekanları incelenmiştir. Burada, üst taraftaki kaya mekanlarına çıkış veren yüksek kaya merdiveninin zirveye yakın son basamakları hizasında, kayanın dik yüzünde dikdörtgen sığ bir niş içinde, baş kısmı çok aşınmış, cepheden betimlenmiş, uzun giysili, ayakta duran bir kadın (Ana Tanrıça/Matar Kubileya) kabartması saptanmıştır (lev. 12, res. 2). Bu nişin yaklaşık 10 m kadar kuzeyindeki bir başka kaya kütleleri üzerinde küçük bir niş içinde ayakta duran ikinci bir kadın (Ana Tanrıça /Matar Kubileya) kabartması daha bulunmuştur.

Alanyurt kasabası çevresinde sürdürülen çalışmalarda Ağzıkara mahallesinde arcosoliumlu mezarlar, oda mezarlar ve khamosorion tipi mezarlardan oluşan Roma dönemine ait nekropol alanı tespit edilmiştir (lev.13, res.1). Oda mezarlardan biri, beşikçatısı ve alçak sekileri ile Frig mezarı özelliği göstermektedir. Aynı bölgede, Alanyurt-Çatağıl yolu üzerinde Alanören Kaya Mezarları bulunmaktadır. Bunlar, cepheleri sütunlu ve paneller içinde kabartma bezemeleri ile süslü, fasadlı oda mezarlardır. Ancak, hayvan barınağı olarak kullanılan mezarların bezemeli girişleri patlatılarak büyük ölçüde tahrip edilmiştir (lev.13, res.2).

İhsaniye ilçesi Üçlerkayası köyünün çevresindeki araştırmalarda, Frig yerleşmesinin ve kaya mezarlarının (Haspels 1971, 63-64, res. 176-177, 501.1) son durumları belgelenmiştir. Ayrıca, köyün yaklaşık 1 km güneybatısında Bostan Mevkii olarak adlandırılan alanda 2001 yılı çalışmaları sırasında saptanan nekropol alanında incelemeler yapılmıştır. Dikdörtgen planlı, üzerleri birer yassı kapak taşı ile kapatıldığı anlaşılan mezarlardan oluşan nekropol, çevredeki çanak çömlek parçalarından anlaşılacağı üzere Roma Dönemi'ne aittir. Kaya yüzeyine tekli, çiftli yada üçerli gruplar halinde oyulmuş olan mezarlarda, bu sene de tahribatin devam ettiği gözlemlenmiştir. Nekropol alanının, acilen koruma altına alınarak sınırlarının saptanması gerekmektedir. 2001 yılında, nekropol alanının hemen yanında büyük bir binaya ait temellerin atıldığı tarafımızdan görülmüştü. 2002 yılında, bu binanın inşasının tamamlanmak üzere olduğu ve "köy mandırası" olarak hizmete açılacağı öğrenilmiştir. Bu bina ve yanına yapılacak yeni inşaatlar nekropol için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Burada bir kurtarma kazısı yapılarak, soyulmamış mezarların acilen kurtarılması gerekir. Böyle bir çalışma, bölgenin Roma Dönemi mezar mimarisi ve gömü geleneklerinin öğrenilmesine büyük katkı sağlayacaktır (lev. 14, res. 1-2).

Üçlerkayası köy mezarlığının bulunduğu tepede (Günkayası Mevkii) devam eden araştırmalarda, ikinci bir nekropol alanı daha saptanmıştır. Burada kayaya oyulmuş arcosoliumlu oda mezarlar ve khamosorion tipi mezarlar bulunmaktadır (lev. 15, res. 1-2).

Döğer kasabası çevresine kaydırılan çalışmalarda Döğer Asar Kale'deki (Haspels 1971, 65, 96-97) Frig anıtlarının son durumları belgelenmiştir (lev. 16, res. 1-2). Çevre-

de Urumkuş kayalıklarında yapılan incelemelerde Frig Dönemi'ne ait bir kalıntı saptanamamıştır. Ancak, buradaki Roma ve Bizans Dönemi kaya mezarları ve mekanlarının (Haspels 1971, 177, 232, 248) son durumları belgelenmiştir (lev. 16, res.3-4).

5. Sonuç

2001-2002 araştırma sezonlarında sürdürülen yüzey araştırmaları sonucunda tarafımızdan saptanan Frig yerleşmeleri ve kaya anıtları, Dağlık Frigya Bölgesi dışında, özellikle Sivrihisar Dağları ve uzantısı olan Arayit Dağı çevresinin, Frigler için önemli bir yerleşim alanı olduğunu göstermiştir. Dağlık Frigya Bölgesi'nde devam eden çalışmalarımızda ise daha önceki araştırmacılar tarafından incelenmiş olan merkezlerin yakın çevresinde bir çok yeni anıt saptanmıştır. Araştırmalarımız sırasında, özellikle höyük ve tümülüslerin tarımsal faaliyetler nedeniyle ciddi şekilde tahrip oldukları, sert iklim koşullarının yanı sıra son yıllarda giderek artan insan eli ile yapılan tahribatların, bölgedeki kültür kalıntılarının, özellikle de Frig kaya anıtlarının ve cephe mimarisine sahip Roma Dönemi kaya mezarlarının gelecek kuşaklara aktarılmasını ciddi şekilde tehdit eder duruma geldiği saptanmıştır. Bu nedenle, araştırma sahamız içindeki kültür varlıklarının mevcut durumlarının sistematik olarak tespit ve belgeleme çalışmalarının yapılması son derece önemlidir.

6. Öneriler

1. Araziye uygun bir araç ile yapılan arkeolojik belgeleme çalışmasında araştırmanın sistemli ve hızlı yürütülebilmesi için ekip, proje yürütücüsü, alan sorumlusu, harita sorumlusu, mimari ve küçük buluntu çizimleri için iki çizimci, arazi ve buluntu fotoğrafçısı, arşivci, depo sorumlusu, yüzey malzemesi toplayacak ve arazi taraması yapacak en az iki arkeoloji bölümü öğrencisinin katılımı ile on kişiden oluşmalıdır.

2. Araştırmacıların bağlı buldukları üniversitelerin araştırma fonları ve kendi imkanları ile gerçekleştirdikleri bu çalışmalarda, en azından arazi ulaşım giderleri Kültür Bakanlığı ve TÜBA tarafından desteklenmelidir.

3. Farklı uzmanlık alanlarındaki ekiplerin aynı bölgede mümkün olduğu ölçüde aynı zaman dilimi içinde belgeleme çalışmalarını yürütmesi, zaman kazanımı ve bilgi paylaşımı açısından çok daha yararlı olacaktır.

4. Çalışma sahalarındaki köylerin, muhtar ve ihtiyar heyetleri ile belirli dönemlerde eğitim toplantıları yapılarak öncelikle yöre halkına projenin benimsetilmesi, araştırmacıları arazi çalışmalarında daha kısa zamanda sağlıklı sonuçlara ulaştırması bakımından çok önemlidir. Bu programların uygulanmasında ilgili illerin arkeoloji müzelerindeki elemanlardan, bölgede araştırma yapan araştırmacılardan ve gönüllü arkeoloji, sanat tarihi ve mimarlık bölümü öğrencilerinden yardım alınabileceği düşünülmelidir.

7. Kaynakça

- CHAPUT, Ernest 1941, *Phrygie, Exploration Archéologique I, Géologie et Géographie Physique*, Paris.
- EFE, Turan 1990, Three Early Sites in the Vicinity of Eskişehir: Asmainler, Kanlıtaş, and Kes Kaya, *Anatolica*, 16, 31-60.
- EFE, T. 1994, 1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 245-266.
- EFE, T. 2000, Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İlleri Yüzey Araştırmaları ve Orman Fidanlığı Kurtarma Kazıları, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (ed. O. BELLİ), Ankara, 103-109
- HASPELS, C. H. Emilie 1971, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments*, I:

The Text ; II: The Plates, Princeton, New Jersey.

- MELLINK, Machteld 1991, The Native Kingdoms of Anatolia", *Cambridge Ancient History*, vol.III/2, 619-665.
- RAMSAY, M. William 1890, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. PEKTAŞ), İstanbul.
- ROLLER, E. Lynn 1999, *In Search of God Mother. The Cult of Anatolian Cybele*, California.
- SEVİN, Veli 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.
- SİVAS, Taciser 2003, Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması, *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara, 285-298.
- TÜFEKÇİ SİVAS, Taciser 1999, *Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları*, Eskişehir.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2001, New Phrygian Rock Cut Monuments from Western Phrygia and Observations on their Cult Functions, *The Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Van, Turkey, 6-10 August 2001* (= *V. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu Bildirileri Van, 6-10 Ağustos 2001*), (baskıda)
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2002a, New Phrygian Rock Cut Monuments from Western Phrygia, *Archaeological Institute of America 103rd. Annual Meeting Abstracts*, vol. 25, 76-77.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2002b, Frig Mimari Terracottaları ve Eskişehir Çevresinden Yeni Örnekler, *II.Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, 152-157.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2003, Wine Presses of Western Phrygia", *Ancient West and East*, vol. 2/1, 1-8

Envanter Listesi

BULUNTU YERİ NUMARALARINA GÖRE DİZİN				
Buluntu Yeri No Türü 2	Buluntu Yeri Adı	İl-İlçe	Buluntu Türü 1	B u l u n t u
İ24A001	Ahmetoluğu/ Yenice Çiftliği	Kütahya/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A002	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Ören Yeri	Büyük Ören
İ24A002.001	Fındık Asar Kale	Kütahya/Merkez	Kale Yerleşmesi	
İ24A002.002	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.003	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.004	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.005	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.006	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.007	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.008	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.009	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.010	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.011	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.012	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.013	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.014	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.015	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.016	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.017	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.018	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.019	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.020	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.021	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.022	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.023	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.024	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.025	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.026	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.027	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.028	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.029	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.030	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.031	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.032	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.033	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.034	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.035	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.036	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.037	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.038	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.039	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar

İ24A002.040	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.041	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.042	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.043	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.044	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.045	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.046	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.047	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.048	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.049	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.050	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.051	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.052	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.053	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.054	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.055	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.056	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.057	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.058	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.059	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.060	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A002.061	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Pres	Üzüm Presi
İ24A002.062	Findik Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Su Kanalı
İ24A003.001	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Höyük	Büyük Boy Höyük
İ24A003.002	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A003.003	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A004	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Ören yeri	Küçük Ören
İ24A004.001	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	
İ24A004.002	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez		Yamaç Yerleşmesi
İ24A004.003	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A004.004	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	İdolü
İ24A004.005	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A004.006	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A004.007	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Yamaç Yerleşmesi	
İ24A004.008	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Höyük	Küçük Höyük
İ24A005	Kavacık/Karatuzla	Eskişehir/Merkez	Mezarlık	Oda Mezar
İ25A001	Dorylaion/Şarhöyük	Eskişehir/Merkez	Höyük	Orta Boy Höyük
İ25A002	Midaion	Eskişehir/Merkez	Höyük	Orta Boy Höyük
İ26A001	Emircik/Yaslanbayır	Eskişehir/Beylikova	Höyük	Orta Boy Höyük
İ26A002	Yukarığdeğacı/ Çataltepe Mevkii	Eskişehir/Beylikova	Mezar	Tümülüs
İ26A003	Balçıkhisar/ Kocakaya viranı	Eskişehir/Sivrihisar	Höyük	Küçük Boy Höyük
İ26A004.001	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı
İ26A004.002	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı

İ26A004.003	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı
İ26A005.001	Zey	Eskişehir/Sivrihisar	Mezarlık	Kaya Mezarı
İ26A005.002	Zey	Eskişehir/Sivrihisar	Kale	
İ27A001	Üçbaşı/Maltepesi	Eskişehir/Mihalıççık	Höyük	Küçük Boy Höyük
İ27A002	Üçbaşı	Eskişehir/Mihalıççık	Yamaç Yerleşmesi	
İ27A003	Ahırözü/İncir Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Yamaç Yerleşmesi	
İ27A004	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Ören Yeri	Büyük Ören
İ27A004.001	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.002	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.003	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.004	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.005	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.006	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.007	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.008	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.009	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.010	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.011	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.012	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.013	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıççık	Yapı Kalıntısı	Konut
J24A.001	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Ören Yeri	Büyük Ören
J24A001.001	Ovacık/İnli/Deliktaş	Kütahya/Merkez	Askeri Tesis	Kale
J24A001.002	Ovacık/İnli/Cıngara Mevkii	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
J24A001.003	Ovacık/İnli/Güvercinkayalar	Kütahya/Merkez	Taş Ocağı-Mezar	Kaya Mezarı
J24A001.004	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Mezarlık	Kaya Mezarı
J24A001.005	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Anıt Yapı	Kaya Kilisesi-Şapel
J24.A002	Üçlerkayası	Afyon/İhsaniye	Ören Yeri	Büyük Ören

J24A002.002	Üçlerkaya/Bostan Mevkii	Afyon/İhsaniye	Mezarlık	Kaya Mezarı
J24A002.003	Üçlerkaya/Günkaya Mevkii	Afyon/İhsaniye	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J24A004	Döğür/Urumkuş I	Afyon/İhsaniye	Kaya Yerleşmesi	Kaya Kilisesi/Şapel/Kaya Mekanı
J24A005	Döğür/Urumkuş II Karamusa Mevkii	Afyon/İhsaniye	Kaya Yerleşmesi	Kaya Mezarı/Kaya Mekanı
J24A006	Döğür/Aslankaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A007	Döğür/Büyük Kapı Kaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A008	Döğür/Küçük Kapı Kaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A009	Köhnüş Vadisi	Afyon/İhsaniye	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A001	Derbent	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A002	Kırcı	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A003	Çatören/Ağrıgökçe	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A004	Fethiye/Güllükören	Eskişehir/Seyitgazi	Ören Yeri	Küçük Ören
J25A004.001	Fethiye/Güllükören	Eskişehir/Seyitgazi	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J24A002.001	Üçlerkaya	Afyon/İhsaniye	Mezar	Kaya Mezarı
J25A005	Yapıldak/Asarkaya	Eskişehir/Seyitgazi	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A006	Yapıldak/Yayla Mevkii	Eskişehir/Seyitgazi	Mezarlık	Kaya Mezarı
J25A007	Gökbahçe/Bahşayış	Eskişehir/Seyitgazi	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J25A008	Kümbet/Asarkale	Eskişehir/Seyitgazi		Kale
J25A009	Yazılıkaya/Midas	Eskişehir/Han	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A010	Yazılıkaya Vadisi Areyastis	Eskişehir/Han	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J25A011	Yazılıkaya Vadisi Pişmiş Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A012	Yazılıkaya Vadisi Akpara Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A013	Yazılıkaya Vadisi Gököz Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A014	Yazılıkaya Vadisi Kocabaş Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A015	Yazılıkaya Vadisi Gerdekkaya	Eskişehir/Han	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J25A016	Yazılıkaya Vadisi Hamamkaya	Eskişehir/Han	Mezar	Kaya Mezarı (Kült Alanı)
J25A017	Akhisar Kale Mevkii	Eskişehir/Han		Kale
J25A017.001	Akhisar Kale Mevkii	Eskişehir/Han	Mezarlık	Kaya Mezarı
J25A018	Alanyurt/Ağzıkara	Afyon/İscehisar	Mezarlık	Kaya Mezarı

LEVHA 2

Adı: Kuzören		Env.No:	
Eski Adı : Antik Adı:		Coğrafi Konum: 04355663 N 00390190 E	Eski No:
İl:Eskişehir	İlçe: Günyüzü	Köy:Kuzören	Mevkii :Tavuk Pınarı Bel Mevkii
D ö n e m	Genel: Antik Dönem 2: Frig Devri Dönem 3:		
T ü r ü	Genel : Kaya Anıtı Türü: 2 Türü 3: Frig Kaya Fasadı		
K o n u m	Genel : Vadi içi. Rakım: 1332 m. Yükseklik: 1.22 m. Boyut: Genişlik: 1.20 m.		
S ö z e l A n l a t ı m	Yeri : Kuzören köyünün yaklaşık olarak 1 km. güneybatısındadır.		
	Tanımı: 3.50 m. yüksekliğindeki granit kaya kütesinin güneye bakan yüzünde yer almaktadır. Beşikçatılı, üçgen alınlıklıdır. Cephenin büyük bir bölümünü kaplayan dikdörtgen nişin arka duvarında yüksek kabartma olarak işlenmiş Ana Tanrıça Matar kabartması bulunmaktadır.		
	Tahribat : Dinamit ile patlatılmıştır.Önünde ve çevresinde kaçak kazı çukurları vardır.		
	Sorun / Ek Bilgi: Anıtın yaklaşık olarak 300-350 m. kuzeyinde Eskişehir Arkeoloji Müzesi denetiminde define kazısı yapılmıştır.Define kazısına ait kazı alanları, anıtın bulunduğu kesimden rahatlıkla görülebilmektedir.		
	Gözlem / Öneriler: Anıtın önüne düşen kırık parçaların bir kısmı arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır.		
	Toplama / Belgeleme: Renkli kart ve dialarla belgelenmiş ve ölçekli kesit ve görünüş çizimleri yapılmıştır.		
	Yüzey Bulguları: Anıtın önüne düşen kırık parçaların bir kısmı arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır.		
T a r i h ç e	İlk Bulunuş : 21.08.2002		Sonraki Gidişler: 22.08.2002
	İlgili Yayınlar : Tüfekçi, Sivas, T., "A Newly Discovered Phrygian Façade Monument from Western Phrygia: The Monument of Kuzören-Tavuk Pınarı", Thracia, dedicated to Prof.Dr. A.Fol (2003), baskıda.		
A r ş i v	Görsel Malzeme :		Ek Belgeler:
	S / B:		Kısaltmalar:
	Saydam: 15 001.1.001 – 015		Buluntu Depolama:
	Çizim: Görünüş, yatay ve dikey kesit.		Tescil Durumu:Tescil edilmemiş.

Arkeolojik Belgeleme Fişi Örneği: Yapı Fişi.

LEVHA 3

res. 1: Gökçe Kısık Frig Yerleşmesi. Su deposu.

res. 2: Gökçe Kısık Frig yerleşmesi. Köyden su deposuna ulaşan yol.

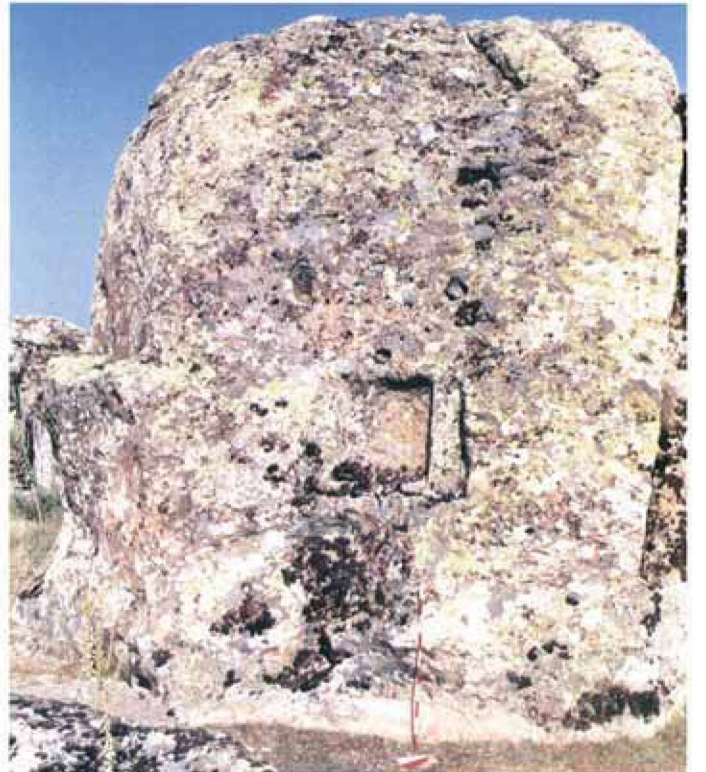
res. 4: Keskaya Frig Yerleşmesi. Kaya Fasadı.

res. 3: Keskaya Frig Yerleşmesi. Kaya İdolü.

res. 5: Yazılıkaya-Midas Şehri. Frig Kaya Altarı.

res. 6: Yazılıkaya-Midas Şehri. Frig Kült Nişi.

LEVHA 4

res. 1: Dümrek-Kalebaşı Mevkii. Frig Kaya Altarı.

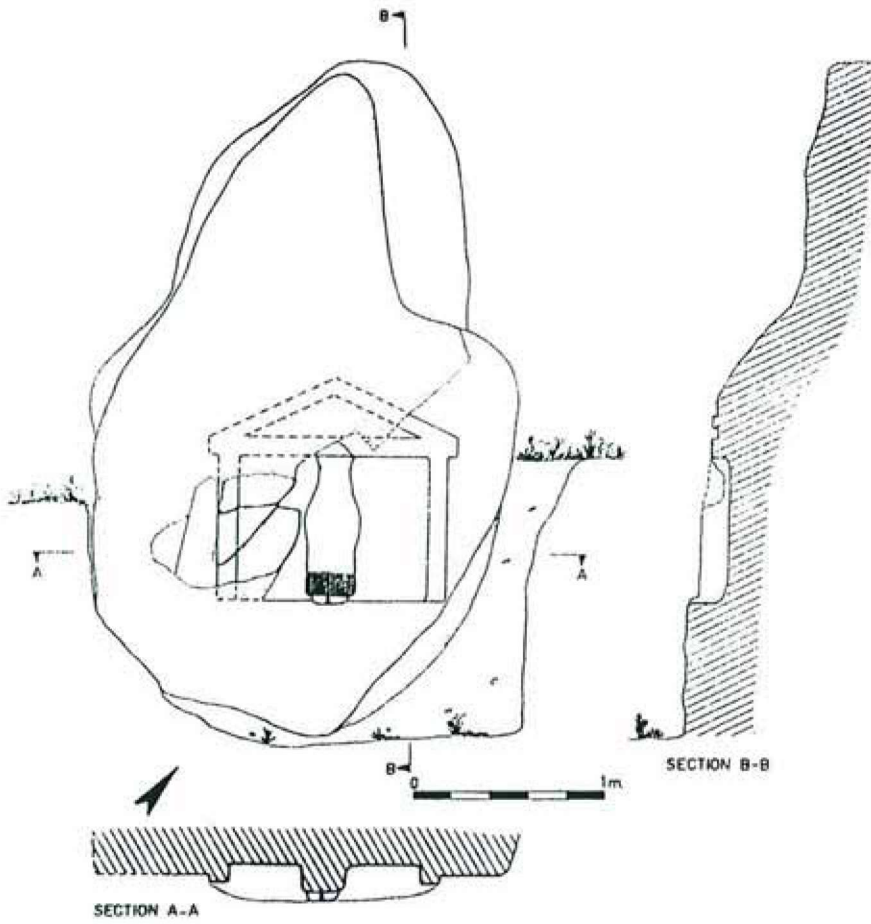

res. 2: Dümrek-Kalebaşı Mevkii. Frig Kaya Altarı.

LEVHA 5

res. 1: Kuzören Köyü. Tavuk Pınarı
Mevkii Frig Kaya Fasadı.

res. 2: Kuzören Köyü. Tavuk Pınarı
Mevkii Frig Kaya Fasadı.

LEVHA 6

res. 1: Üçbaşı Köyü. Yamaç Yerleşmesi.

res. 2: Üçbaşı Köyü. Yamaç Yerleşmesi Buluntuları.

LEVHA 7

res. 1: Yukarı İğde Ağacı-Çataltepe Roma Tümülüsü.

res. 2: Karacaören-Hamamtepesi Roma Kalesi.

LEVHA 8

res. 1: Yukarı İğde Ağacı Köyü. Köy Mezarlığındaki Yazıtlı Mermer Mezar Steli.

res. 2: Yukarı İğde Ağacı Köyü. Köy Çamaşırhanesindeki Mermer Mimari Parçalar.

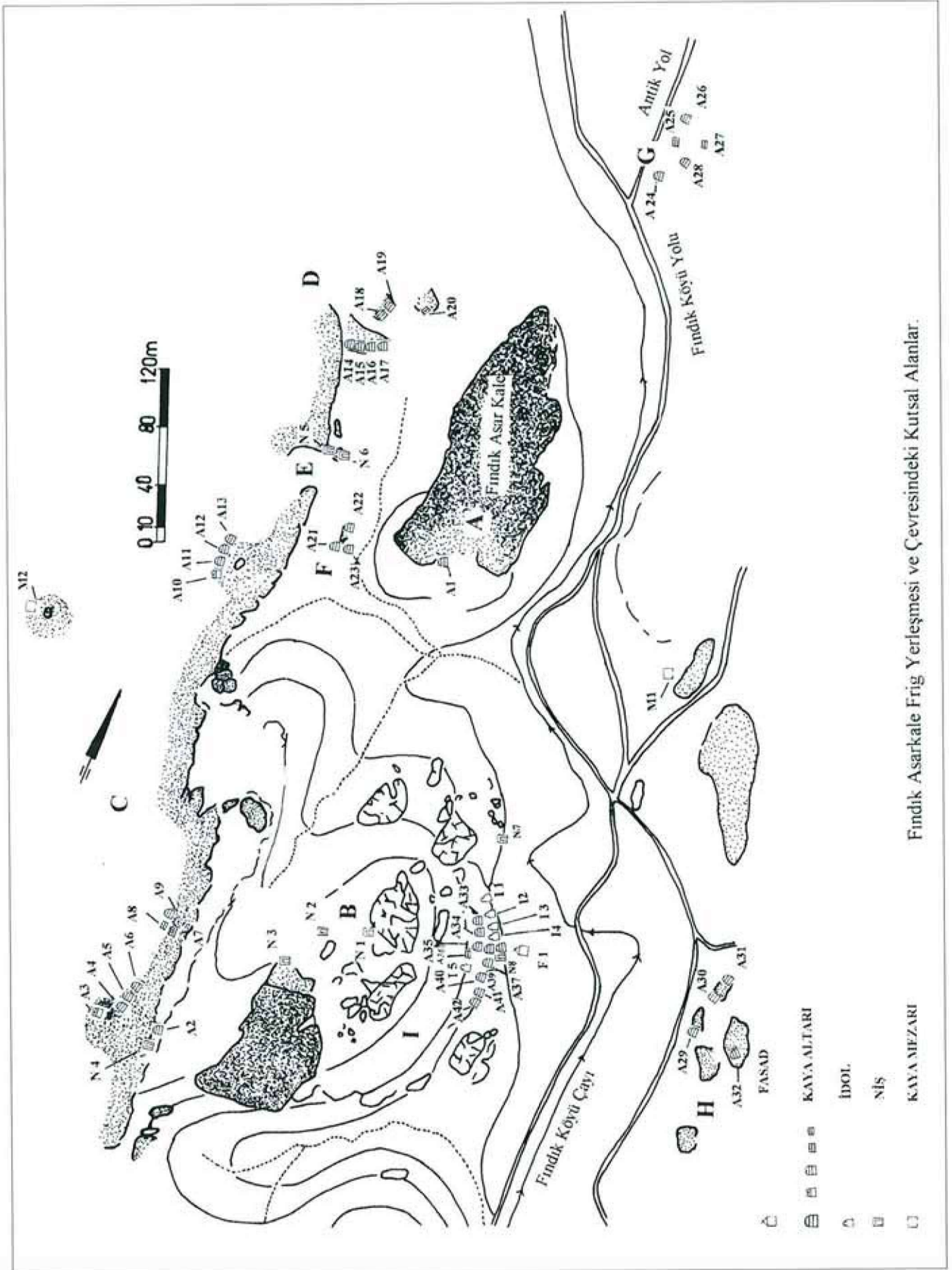
LEVHA 9

res. 2: Gökçeğiney Köyü. Eski Köy Mezarlığı Mezar Taşı.

res. 1: Gökçeğiney Köyü. Eski Köy Mezarlığı Mezar Taşı.

Fındık Asarkale Frig Yerleşmesi ve Çevresindeki Kutsal Alanlar.

res. 1: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi ve Çevresindeki Kutsal Alanlar.

LEVHA 11

res. 1: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi. Kaynak Kutsal Alanı.

res. 2: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi. Kaynak Kutsal Alanı Kanal ve Niş.

LEVHA 12

res. 1: Sütlüin Kasabası, Frig Kaya Anıtı.

res. 2: Seydiler Kasabası-Kirkinler Ana Tanrıça Kabartması.

LEVHA 13

res. 1: Ağzıkara Hellenistik-Roma Nekropolii Kaya Mezarları.

res. 2: Alanyurt-Alanören Geç Roma-Bizans Kaya Mezarları.

LEVHA 14

res. 1: Üçlerkaya Bostan Mevkii Roma dönemi Nekropolü ve Mandır.

res. 2: Üçlerkaya Bostan Mevkii Roma Dönemi Mezarları.

LEVHA 15

res. 1: Üçlerkayaşı Günkayaşı Mevkii Arcosoliumlu Kaya Mezarı.

res. 2: Üçlerkayaşı Günkayaşı Mevkii Yeni Soyulmuş Mezar.

res. 1: Döğer Asar Kaya Frig Yerleşmesi.

res. 2: Döğer Asar Kaya Frig Kaya Fasadı.

res. 3: Urumkuş-Karamusa Kayalıkları Roma Kaya Mezarı.

res. 4: Urumkuş-Karamusa Kayalıkları Roma Kaya Mezarı.